

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ HAIR В АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СЛОВНИКАХ

Мікава Н.М.

кандидат філологічних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Стаття присвячена розглядові семантичних, структурних та мотиваційних особливостей англomовних фразеологізмів із компонентом hair та виділенню актуалізованих ознак відповідного концепту. Досліджуваний англomовний концепт HAIR є фрагментом концептуальної картини світу, що відбивається у мовній картині світу, а саме в трьох її фрагментах, вербалізованих конститuentами лексико-семантичних груп, виокремлених за соматичною ознакою: head hair, facial hair, body hair. Матеріалом дослідження слугували фразеологічні словники англійської мови. Проведений аналіз семантичних, структурних та мотиваційних особливостей англomовних фразеологізмів із компонентом hair показав, що вони за своєю семантикою представлені фразеологічними сполученнями, єдностями та зрощеннями; за структурою – субстантивними (a head of hair), ад'єктивними (Judas hair), прислівниковими (in one's hair) та дієслівними (get by the short hairs) типами. Найбільш репрезентативною є лексико-семантична група head hair. Лексико-семантична група facial hair також представлена у проаналізованих ідіомах (old moustache, to raise one's eyebrows), тоді як фразеологізмів із компонентом body hair не зафіксовано. Розгляд мотивації уможливив виділення актуалізованих ознак відповідного концепту, а саме – вік (gray hairs), тонкість волосся (by a hair, within a hair, to a hair), реакція на емоції (curl smb's hair, make one's hair stand on end) та його цінність (the very hairs of your head are all numbered).

Ключові слова: концепт, фразеологізм, лексико-семантична група, hair.

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА HAIR В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ СЛОВАРЯХ

Микава Н.М.

кандидат филологических наук, доцент,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Статья посвящена рассмотрению семантических, структурных и мотивационных особенностей англоязычных фразеологизмов с компонентом hair и выделению актуализированных признаков соответствующего концепта. Исследуемый англоязычный концепт HAIR является фрагментом концептуальной картины мира, который отражается в языковой картине мира, а именно в трех ее фрагментах, вербализованных конститuentами лексико-семантических групп, выделенных по соматическому признаку: head hair, facial hair, body hair. Материалом исследования послужили фразеологические словари английского языка. Проведенный анализ семантических, структурных и мотивационных особенностей англоязычных фразеологизмов с компонентом hair показал, что они по своей семантике представлены фразеологическими сочетаниями, единствами и сращениями; по структуре - субстантивными (a head of hair), адъективными (Judas hair), наречными (in one's hair) и глагольными (get by the short hairs) типами. Наиболее репрезентативной является лексико-семантическая группа head hair. Лексико-семантическая группа facial hair также представлена в проанализированных идиомах (old moustache, to raise one's eyebrows), тогда как фразеологизмов с компонентом body hair не зафиксировано. Рассмотрение мотивации сделало возможным выделение актуализированных признаков соответствующего концепта, а именно - возраст (gray hairs), тонкость волос (by a hair, within a hair, to a hair), реакция на эмоции (curl smb's hair, make one's hair stand on end) и его ценность (the very hairs of your head are all numbered).

Ключевые слова: концепт, фразеологизм, лексико-семантическая группа, hair.

VERBALIZATION OF THE CONCEPT HAIR IN THE ENGLISH PHRASEOLOGICAL DICTIONARIES

Mikava N.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is dedicated to the consideration of the semantic, structural and motivational peculiarities of English idioms with the component hair and singling out the foregrounded features of the corresponding concept. The English concept HAIR is a fragment of the conceptual image of the world, which is reflected in the linguistic picture of the world, namely in its three fragments verbalized by the constituents of the following lexical semantic groups, distinguished according to the somatic feature: head hair, facial hair, body hair. The study is based on the material of phraseological dictionaries of the English language. The analysis of semantic, structural and motivational features of English idioms with the component hair shows that they are represented by phraseological combinations, units and fusions according to their semantics; according to their structure by nominative (a head of hair), adjectival (Judas hair), adverbial (in one's hair) and verbal (get by the short hairs) types. The most representative is the lexical semantic group head hair. The lexical semantic group of facial hair is also presented in the selection, for example, old moustache, to raise one's eyebrows, while idioms with the body hair component have not been recorded. The analysis of motivation of the given idioms has allowed to single out the foregrounded features of the concept HAIR in the English language, namely, age (gray hairs), thinness of hair (by a hair, in a hair, to a hair), the reaction to emotions (curl somebody's hair, make one's hair stand on end) and its value (the very hairs of your head are all numbered).

Key words: concept, idiom, lexical semantic group, hair.

Вступ

Сучасний стан мовознавства характеризується загальною антропоцентричною спрямованістю лінгвістичних розвідок у межах різних наукових парадигм, зокрема й когнітивної. Останні десятиліття відзначилися бурхливим розвитком когнітивної лінгвістики та її галузей, серед яких провідне місце посідає лінгвоконцептологія. Головною проблемою лінгвоконцептології є вивчення мовного відображення процесів концептуалізації та категоризації дійсності (Селіванова 2006).

Досліджуваний англomовний концепт HAIR є фрагментом концептуальної картини світу, що відбивається у мовній картині світу, а саме в трьох її фрагментах, вербалізованих конституентами лексико-семантичних груп, виокремлених за соматичною ознакою: *head hair*, *facial hair*, *body hair*. Досліджуваний концепт HAIR є об'єктивованим (тобто вираженим у знаковій формі), уявленням (узагальненим чуттєво-наочним образом), універсальним антропоконцептом (стосується людини та є наявним у всіх етнокультурах), предметним (вербалізується здебільшого іменниками) та лексичним (представлений лексичними одиницями).

Особливе місце у процесі вербалізації того чи іншого концепту займають знаки вторинної номінації, у тому числі й фразеологічні звороти, що транслюють культурні настанови й стереотипи з покоління в покоління. Фразеологізми є досить інформативними щодо культурних надбань народу, виявлення національно-культурного компонента концепту, що увиразнює релевантність обрання ідіом в якості об'єкту даного дослідження.

Серед пріоритетних напрямів досліджень фразеологізмів у сучасному мовознавстві є аналіз компонентного складу фразеологічних одиниць, осо-

бливо стрижневого компоненту стійкого звороту, що мотивує й експлікує загальне значення фразеологізму. Під стрижневим компонентом розуміємо повнозначний компонент, який виконує у складі фразеологізму смислоутворювальну функцію (Жуков 1978: 91). У нашому випадку роль стрижневого компоненту виконує лексична одиниця *hair*, яка номінує досліджуваний концепт.

Мета статті полягає у розгляді семантичних, структурних та мотиваційних особливостей англійських фразеологізмів із компонентом *hair*, що уможливить виділення актуалізованих ознак відповідного концепту.

Результати та обговорення

Дослідження фактичного матеріалу ґрунтувалося на семантичній класифікації, запропонованій В.В. Виноградовим, та на структурній класифікації, розробленій А.В. Кунінім. В основу першої класифікації покладено ступінь семантичної спаяності компонентів фразеологічної одиниці та ступінь вмотивованості її значення (Виноградов 1974: 194). Згідно з цим критерієм виокремлюються три групи фразеологічних зворотів:

1) фразеологічні сполучення (найменш ідіоматизовані звороти, в яких переосмислюється лише один з компонентів);

2) фразеологічні єдності (утворюються шляхом повного переосмислення вільних словосполучень; виступають стилістично забарвленими синонімами нейтральних слів);

3) фразеологічні зрощення (образні не вмотивовані у сучасному мовленнєвому середовищі фразеологічні одиниці).

Відповідно до цього, серед досліджуваних нами фразеологізмів також виділяємо три групи.

Фразеологічні сполучення представлені п'ятьма одиницями, наприклад,

1) *a bush of hair* (копна волосся),

2) *a fell of hair* (нерозчесане волосся),

3) *not to touch a hair of smb's head* (не торкнутися й волоска з голови).

Значення даних фразеологізмів впливає зі значення компонентів. Так, характер волосся на голові людини кваліфікується через відсилку до рослинного й тваринного світу: густе волосся порівнюється із чагарником (*a bush of hair*), а неохайне сплутане волосся – із шкурою звіра (*a fell of hair*). У фразеологізмі *not to touch a hair of smb's head* акцентується дуже обережне і дбайливе ставлення до людини: безпека людини гіперболічно позначається через неушкодженість навіть такої маленької деталі її тіла, як одна волосина на голові.

Фразеологічні єдності становлять більшість із досліджуваних одиниць (15 з 25). До цієї групи відносимо, зокрема, наступні фразеологізми:

1) *gray hairs* (старість),

2) *a hair in one's soup* (причина роздратування),

3) *tear one's hair* (рвати на собі волосся).

Словосполучення *gray hairs* – сиве волосся свого часу пройшло метонімічне переосмислення та наразі позначає старість, оскільки зазвичай людина сивіє у похилому віці.

Значення словосполучення волосина у тарілці супу – *a hair in one's soup*

– розширилось і цей фразеологізм позначає будь-який привід для роздратування.

Вираз рвати на собі волосся – *tear one's hair* – акцентує емоційну реакцію людини.

Остання група досліджуваних ідіом представлена фразеологічними зрощеннями, мотивація яких є незрозумілою для сучасного мовця. Так, сюди належить, зокрема, фразеологізм *hair about the heels*, який позначає невихованість, грубість.

Вже від цієї ідіоми утворений ад'єктивний фразеологізм *hairy about the heels* на позначення невихованої людини. Етимологія цих фразеологізмів вказує на вживання стрижневого компонента *hair* в значенні шерсть тварини. Вони вмотивовані тим, що волосся над бачками у коней вважалося ознакою поганої породи.

Що ж стосується структурної класифікації, то А.В. Кунін виділяє у складі фразеології субстантивні, ад'єктивні, прислівникові, дієслівні, препозиційні, вигуківі, ввідні, з підрядними реченнями та зі структурою речення (Кунін 1996: 35).

Відповідно до цієї класифікації виокремлюємо у нашій вибірці

1) субстантивні фразеологізми (*a head of hair – all the hair on your head, especially when it is thick* – густе волосся);

2) ад'єктивні (*Judas hair – red hair* – традиційно Іуда зображався із рудим волоссям);

3) прислівникові (*in one's hair – bother somebody* – набридати комусь),

4) дієслівні (*get by the short hairs – to have someone in a difficult situation in which he or she is without alternatives and can be controlled* – тримати когось на короткому повідку).

Стосовно ознак концепту HAIR, які актуалізуються у даних фразеологізмах, відзначимо наступні:

1) тонкість волосся: *by a hair, within a hair, to a hair* – точно, на волосині від);

2) реакція на емоції: *curl smb's hair, make one's hair stand on end* – налякати когось (як відомо, волосся на голові та тілі людини реагує на сильні емоції, передовсім страху);

3) цінність волосся актуалізована біблеїзмом *the very hairs of your head are all numbered*, еквівалентом якого є «Бог знає кожен твій крок» і навіть волосина не впаде з голови людини без його відома.

У всіх наведених вище ідіомах номінативна одиниця *hair* вживається у значенні волосся на голові, тобто відноситься до ЛСГ “*head hair*”.

ЛСГ “*facial hair*” також представлена у фразеологізмах, хоча й не так широко.

“*beard somebody in their den – to visit an important person in the place where they work, in order to tell or ask them something unpleasant*”.

Сміливий вчинок людини, яка наважилась на небезпечну розмову із дуже впливовою особою, та ще й на її території (в її кабінеті), потрактовується як здатність такої людини схопити лева за гриву, знаходячись у його лігві. Він є синонімом фразеологічного звороту *to beard the lion in his den*, який сягає

своїм корінням Біблії:

“beard the lion in his den – confront a danger, take a risk. This term was originally a Latin proverb based on a Bible story (1 Samuel 17:35) about the shepherd David, who pursued a lion that had stolen a lamb, caught it by its beard, and killed it. By Shakespeare’s time it was being used figuratively, as it is today. Sometimes the term is amplified to beard the lion in his den, which may combine the allusion with another Bible story, that of Daniel being shut in a lion’s den for the night” (Daniel 6:16-24).

Як бачимо, дані фразеологізми вмотивовані значенням стрижневого компоненту *hair* «шерсть тварини», але самі вони стосуються характеристики людської поведінки.

Ще один фразеологізм актуалізує такі ознаки досліджуваного концепту як вік та соціальний статус:

“old moustache – an old soldier”.

Тут спостерігаємо метонімічну / синекдохічну номінацію людини (солдата), яка традиційно має вуса. Якщо вусата людина поважного віку, вона позначається як *staple* вуса. Яскрава деталь зовнішності – вуса сприймається спостерігачем в першу чергу, а відтак стає мотиваційною базою для обраної номінації.

Мімічна властивість людського обличчя виражати здивування підняттям брів покладена в основу наступного фразеологізму:

“to raise some eyebrows – fig. to shock or surprise people mildly (by doing or saying something). Some can be replaced with a few, someone’s, a lot of, etc.”

Незвична, шокуюча поведінка суб’єкта виражається через позначення реакції оточуючих людей на несподіваний вчинок не напряму, а у віддзеркаленому вигляді.

Висновки

Проведений аналіз семантичних, структурних та мотиваційних особливостей англійських фразеологізмів із компонентом *hair* показав, що вони за своєю семантикою представлені фразеологічними сполученнями, єдностями та зрощеннями; за структурою – субстантивними, ад’єктивними, прислівниковими та дієслівними типами. Розгляд мотивації уможливив виділення актуалізованих ознак відповідного концепту, а саме – вік, тонкість волосся та його цінність.

Список літератури

Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Академик А. А. Шахматов (1864-1920): [Сб. Ст.] / Под. Ред. С. П. Обнорского / Виноградов В.В. М. Л., 1974. 321с.

Жуков В. П. Семантика фразеологических оборотов. М. : Просвещение, 1978. 160 с.

Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. 2-е изд., перераб. М.: Высш. шк., Дубна: Изд. центр «Феникс», 1996. 381с.

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. 7 изд., перераб.и доп. М.: Русский язык, 2006. 571с.

Longman Idioms Dictionary. Addison Wesley Longman Limited, 1998. 398 p.

References

- Vinogradov, V.V. (1974). Ob osnovnyh tipah frazeologicheskikh edinic v russkom jazyke. M.- L. Zhukov, V. P. (1978). Semantika frazeologicheskikh oborotov. M.: Prosveshhenie.
- Kunin, A. V. (1996). Kurs frazeologii sovremennogo anglijskogo jazyka. 2-e izd., pererab. M.: Vyssh. shk., Dubna: Izd. centr "Feniks".
- Selivanova, O. (2006). Suchasna lingvistika: terminologichna enciklopedija. Poltava: Dovkillja-K.
- Kunin, A.V. (2006). Anglo-russkij frazeologicheskij slovar'. 7 izd., pererab. I dop. M.: Russkij jazyk.
- Longman Idioms Dictionary (1998). Addison Wesley Longman Limited.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2018 р.